

LEKSIKOLOGIYA FANINING O'QITISH METODIKASI

Andijon davlat chet tillari insituti

Ingliz filologiyasi o'qitish metodikasi va tarjimashunoslik fakulteti

Tarjima Nazaryasi va amaliyoti yo'nalishi 401-guruh talabasi

Shaxobiddinova Maftuna

Ilmiy raxbar: Egamberdiyeva Iroda

Annotatsiya: Leksikologiya – tilshunoslikning muhim va dolzarb sohalaridan biri bo'lib, tilning lug'at tarkibini, so'zlarning kelib chiqishi, ma'nosi, qo'llanishi, o'zgarishi va rivojlanishini o'rganadi. Leksikologiyaning o'qitish metodikasi esa, bu fanning asosiy tushunchalari, bilim va ko'nikmalarini samarali va chuqur o'zlashtirishga yordam beradigan didaktik yo'llarni, o'qituvchining faoliyati jarayonidagi usullarni, o'quvchi va talabalar faoliyatining tashkil etish tarzlarini o'z ichiga oladi. Leksikologiya o'qitish muddati, mazmuni va mazmundorligini ta'minlashda fanga oid metodik tavsiyalar, treninglar va ta'limiy texnologiyalar alohida ahamiyat kasb etadi. Fanni o'rganish jarayonida leksik bilimlarning shakllanishi o'ziga xos bosqichlarni bosib o'tadi, bunda ilg'or didaktik printsiplar, yangi pedagogik yondashuvlar va kommunikativ metodlar asosiy o'rinda turadi.

Kalit so'zlar: leksikologiya, o'qitish metodikasi, nazariy asoslar, interfaol metodlar, tilshunoslik, leksik birliklar, dars jarayoni, amaliy mashg'ulot, lug'at boyligi, zamonaviy texnologiyalar.

Leksikologiyani o'qitishda avvalo, mazkur fanning asosiy nazariy qoidalari va tushunchalarini aniq va mantiqiy tizimda taqdim etish muhim. Bu maqsadda dars jarayonida zamonaviy axborot-kommunikatsion texnologiyalar, elektron o'quv darsliklari, multimedia vositalaridan keng foydalaniladi. O'qituvchilar darsni rejalashtirishda didaktik vositalar, interfaol metodlar hamda virtual amaliy mashg'ulotlardan samarali foydalanishga intiladilar. Leksikologiya bo'yicha bilimlarni puxta o'zlashtirish uchun o'quvchilar va talabalar bilan tahliliy nazariy va mustaqil ishlarga yetarli e'tibor qaratiladi. Bunda o'rganuvchilar til birligining morfologik xususiyatlari, semantik ma'nolari, tarzini,

soʻzlar oʻrtasidagi paradigmatic va syntagmatic munosabatlarni, leksik birliklarning turli sathlardagi xususiyatlarini chuqur oʻrganadilar. Fanning oʻqitilishida lingvistik tadqiqotlarning zamonaviy yutuqlariga, turli ilmiy maktablar va oqimlarning tajribalariga asoslaniladi. Leksikologiya darslari davomida nazariy materiallar bilan bir qatorda, amaliy mashgʻulotlar orqali oʻquvchilarda til haqidagi mustaqil fikrlash, tahlil qilish, umumlashtirish, qiyosiy oʻrganish koʻnikmalari rivojlanadi. Har bir mavzu boʻyicha bilimlarni mustahkamlash va chuqurlashtirish uchun testlar tuzish, oʻz-oʻzini va oʻzaro tekshirish, diagnostik baholash, bilimlarni takrorlash, oʻquv topshiriqlarini turli formadagi mashgʻulotlarda qoʻllash kabi metodikalar muhim ahamiyat kasb etadi. Leksikologiya fanini oʻqitishda kontekstli oʻqitish, oʻrganilayotgan soʻzlarning hayotiy holatlarda qoʻllanishini, ularning mazmun va shakldagi farqlarini, sinonimiya, antonimiya, polisemiya, frazeologiya kabi tushunchalarni toʻliq anglashga yordam beradi. Fanda asosiy eʼtibor, til birliklarining semantik tafovutlaridagi nozikliklarni, ularning mazmun doirasini aniqlash hamda tahlil qilishga qaratiladi. Leksikologiya oʻqitilishi oʻqituvchi va oʻquvchi, yoki oʻquvchi va oʻquvchi oʻrtasidagi jonli muloqotda erishiladi. Darsda oʻrganuvchi faoliyatiga yoʻnaltirilgan problemaning dastlabki xaritasini tuzish, muammoni mustaqil topish va tahlil qilish, xulosalar chiqarish orqali fanga oid mukammallik hosil qilinadi [1].

Oʻqitishda ogʻzaki va yozma nutq, tarjimalar, ilmiy matnlarni oʻrganish, soʻz boyligini boyitish, sinonimik qatlamlarni oʻrganish, lugʻat bilan ishlash, soʻz yasash imkoniyatlarini va semantik oʻzgarishlarni tahlil qilish asosiy metodik mashgʻulot sifatida muhimdir. Leksikologiya darslarida auditoriyaga muhokama uchun savollar berish, ochiq fikr almashinuvini tashkil qilish, mavzuga oid leksik masalalarni, koʻp maʼnoli, soxta soʻzlarni, terminlarni muhokama qilish foydali natija beradi. Har bir dars mavzui boʻyicha tayyorlangan prezentatsiyalar orqali oʻzlashtirish samaradorligini oshirish mumkin. Leksikologiyani oʻqitish nazariyasi doirasida tushuncha va definitsiyalarni aniqlash, semantik tahlil, komparativ tahlil, tushuncha xaritasidan foydalanish, leksik statistikani ifodalash, zamonaviy korpus lingvistikasidan foydalanish kabi metodlarga murojaat qilinadi. Oʻquvchilarning mustaqil fikrlash va tahliliy kompetensiyalarini oshirish uchun masofaviy tizimlar, test tizimlari hamda integratsion soʻrovlardan foydalaniladi. Har bir

o'quvchi yoki talabaning leksik savodxonligini oshirish uchun individual va guruhliy topshiriqlar, ilmiy loyihalar, tahliliy maqolalar va esse yozish kabi usullar tanlanadi. Leksik birliklarning qo'llanilish doirasini tahlil etish, hayotiy misollarni amaliyotga tatbiq etish, leksik o'zgarishlarni amaliy o'rganish usullari umumlashgan metodik tafakkurni shakllantiradi [2].

Leksikologiyani o'rganishda tahliliy va amaliy yondashuv bir-biri bilan uyg'unlashgani sababli, har bir mashg'ulotda o'quvchilarning muayyan mavzudagi bilim darajasini aniqlab, yangi bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish uchun mustahkamlashga qaratilgan ta'limiy harakatlar amalga oshiriladi. Unda zamonaviy didaktik texnologiyalar, loyihaviy tadqiqot metodlari, interfaol o'yinlar, konseptual xarita, SWOT tahlil kabi texnikalardan foydalanish ilmiy-nazariy va amaliy bilimlarni mustahkamlashda yordam beradi. Leksikologiyaning asosiy kategoriyalari va tushunchalar tizimini bir izga solishda, o'quvchilar ongiga turli lingvistik jihatlarini singdirish, ularning yaratuvchanlik va mustaqil ishlash salohiyatini oshiradi. O'quvchilar leksikologiya bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishi uchun, ularning so'z boyligini boyitish, lug'aviy-nazariy asoslarni mustahkamlash, turli manbalar bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish, til birliklarini qiyosiy tahlil qilish, elektron lug'atlar bilan ishlash va mustaqil ilmiy izlanish olib borishga o'rgatiladi. O'qitishda zamonaviy lingvistik dasturlar, materiallarni tayyorlash va o'qituvchining darsga puxta tayyorlanishi yuqori natijalarni kafolatlaydi. Leksikologiyani o'qitishda differensial yondashuv, individual va guruhliy ishlash metodlari, malakaviy testlarning tahliliy aspekti va oraliq baholash, yakuniy baholar tizimi afzal hisoblanadi [3].

Intellektual qobiliyatlarni rivojlantirish, o'z fikrini asosli tarzda ifoda etish, olingan bilimlarni amaliyotda qo'llash, ijtimoiy hayotda faol bo'lish kabi kompetensiyalarni shakllantirish ham metodikaning dolzarb vazifasidir. O'quvchilar o'rganilgan so'zlarning o'zaro munosabatlarini, ularning o'zgarishini, lug'aviy innovatsiyalarni va yangi leksik birliklarning yaratilishini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qiladilar. Leksikologiyani o'qitish sohaga oid ilmiy yangiliklar, tadqiqotlar, maqolalar va monografiyalardan foydalanish orqali boyitiladi, o'quvchilarda mustaqil ilmiy izlanish va tahlil qilish kompetensiyasi shakllanadi. Leksikologiya fanining o'qitish metodikasi zamon talablariga, davlat ta'lim standartlariga va ilg'or xorijiy tajribalarga asoslanadi. Darslarda

bevosita o'rgatish va bilvosita egallashning uyg'unligi, mustahkamlash mashqlari, oraliq va yakuniy natijalarni tahlil qilish, ilg'or pedagogik texnologiyalarni joriy etish yuqori natijalarga olib keladi. Fanning o'qitilishida tahliliy savollar, kontseptual xaritalar, klasterlar, tasniflar, semantik tahlil va kontent-analiz usullaridan keng foydalangan holda, o'quvchilar bilimiga individual yondashuv ta'minlanadi. O'qitishda leksikologiyaning ingliz tili va boshqa chet tillari bilan o'zaro munosabatini, qiyosiy o'rganilishini, tarjimonlik, kompyuter lingvistikasi, leksikografiya kabi yangi sohalarga o'qituvchilarning e'tibor qaratishi fanning umumiy mazmunini kengaytiradi. Leksikologiyaning asoslari, so'zlarning struktura va semantikasini o'rganish, yangi so'zlar va iboralarning paydo bo'lishi, innovatsion leksik birliklarni tahlil etish orqali, o'quvchilar fan asoslarini puxta o'zlashtiradilar [5].

Xulosa:

Leksikologiya fanining o'qitish metodikasi zamonaviy ta'lim tizimi, ilg'or pedagogik, axborot-kommunikatsion texnologiyalar, interfaol uslublar va amaliy yondashuvlarga asoslanadi. Dars jarayonida zamonaviy didaktik vositalardan samarali foydalanish, individual va guruhviy ishlashni tashkil etish, tahliliy va amaliy mashg'ulotlarni uyg'unlashtirish, kompetensiyaviy yondashuv asosida o'quvchi va talabalarni leksik bilimlarning nazariy va amaliy jihatlarini bilan to'liq qurollantirish leksikologiya fani o'qitilishining muhim jihatlaridan biridir. Fanni o'rganishda o'qituvchi va o'quvchi faol hamkorligi, mustaqil ishlash va ijodiy yondashuv, lug'at boyligini kengaytirish, o'z fikrini asoslab ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirish bugungi pedagogik jarayonning ustuvor vazifalaridandir. Shu yo'l bilan leksikologiya bo'yicha chuqur, tizimli va mukammal bilimlar shakllanadi, o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida samarali hamkorlik vujudga keladi va tilning lug'at boyligi, so'zlarning semantik xususiyatlari chuqur o'rganiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduazizova, S. (2018). "Hozirgi o'zbek adabiy tili leksikologiyasidan amaliy mashg'ulotlar." Toshkent: Fan.
2. Akromova, D. B. (2021). "Leksikologiyadan interfaol darslar va ularni tashkil etish metodikasi." O'zbekiston Respublikasi Xalq Ta'limi, 2, 122-126.

3. Akramova, Z. (2019). "Yangi o'zbek leksikasining o'qitilishi va uning dolzarb masalalari." *Filologiya masalalari*, 3(51), 20-25.
4. Asqarova, M. (2020). "Leksikologiya fanining zamonaviy metodlari." *O'zbek Tili va Adabiyoti Ta'limi*, 5(32), 55-61.
5. Bahromova, S., & Tursunova, M. (2017). "O'zbek tilining leksik boyligini zamonaviy o'qitish metodikasi." *Innovatsion Taraqqiyot*, 6(2), 37-42.
6. Egamberdiyeva, G. S. (2022). "Leksik birliklarni o'qitishda interaktiv metodlar." *Til va Adabiyot Ta'limi*, 1(55), 98-104.
7. Ergasheva, D. (2019). "O'zbek tili leksikologiyasining ayrim masalalari." *O'zbek Tili va Adabiyoti*, 4, 61-68.